

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยว (Tourism) หมายถึง การจัดกิจกรรมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความประทับใจ การบริการ และการสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว (Mill : 1990)

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่และกลุ่มเล็กที่มีการเที่ยวอย่างดีเยี่ยม เพื่อสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย ธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้มีผลกำไรอย่างเป็นธรรม ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างเหมาะสม โดยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเยือนสม่ำเสมออย่างเพียงพอ แต่มีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยสุดหรือไม่มีเลยอย่างยั่งยืน โดยเป็นการท่องเที่ยวลักษณะสำคัญ 6 ประการดังนี้

- 1) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภททั้งแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณสถานวัตถุ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม
- 2) เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว
- 3) เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว
- 4) เป็นการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ และได้รับประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรม
- 5) เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ผลตอบแทนแก่ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 6) เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น และคืนประโยชน์กลับสู่ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นด้วย (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา : 2542)

1.1.1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเติบโตทางการท่องเที่ยว

1) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ

หลังจากสงครามโลกยุติลง เศรษฐกิจของประเทศอุตสาหกรรมได้พัฒนาขึ้น จึงทำให้ประชาชนมีเวลาและรายได้เพิ่มขึ้น และจะเดินทางท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นโดยมีประเทศที่น่าสนใจในปี ค.ศ. 2000 ที่จะเพิ่มประชากรทางการท่องเที่ยวได้แก่ จีน อินเดีย บราซิล และรัสเซีย

2) ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยี

จากการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นปัจจุบันและอนาคตที่จะทำให้การซื้อขายทางการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างสะดวกและรวดเร็ว รวมถึงการพัฒนาเทคโนโลยีด้านการขนส่งเพื่อสนองตอบกับความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไป

3) ปัจจัยทางการเมือง

ในปัจจุบันประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกมีมาตรการผ่อนปรนกฎระเบียบ การเข้าออกเมือง ทำให้ประชาชนที่เข้าออกเมืองได้มีความเสรีมากยิ่งขึ้น

4) ปัจจัยด้านประชากร

ในปี ค.ศ. 1995-2020 มีแนวโน้มว่าประชากรสูงอายุจะเพิ่มจำนวนมากขึ้น ดังนั้นการเติบโตของนักท่องเที่ยวที่เป็นนักท่องเที่ยวสูงอายุจะมีความสำคัญต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยว

5) ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม

ชีวิตความเป็นอยู่และการทำงานชุมชนเมืองเริ่มแออัดมากขึ้นทุกขณะ ทั้งในประเทศอุตสาหกรรมและประเทศที่กำลังพัฒนา ดังนั้นการท่องเที่ยว จึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่ประชาชนใช้หลีกเลี่ยงจากปัญหาสังคมเมืองใหญ่

6) ปัจจัยทางการตลาด

การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ทำให้สามารถแบ่งกลุ่มตลาดนักท่องเที่ยวได้เป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ (Mass Tourists) และกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มเล็ก มีความต้องการท่องเที่ยวแนวใหม่ (Alternative Tourism)

7) ปัจจัยด้านความปลอดภัยทางการเดินทางท่องเที่ยว

ความปลอดภัยมีความสำคัญมากในการท่องเที่ยว เพราะจะสร้างความมั่นใจและความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว (วไลลักษณ์ น้อยพยัคฆ์, จุลสารการท่องเที่ยว ททท. 2542)

1.1.2 ความเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวไทย

จากทศวรรษที่ผ่านมา จำนวนนักท่องเที่ยวนานาชาติที่มาเยือนประเทศเพิ่มถึง 5 เท่า จาก 1.2 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2518 เป็น 7 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2538 แต่จำนวนนี้เท่ากับประมาณร้อยละ 1 ของนักท่องเที่ยวของโลกเท่านั้น ดังนั้นประเทศไทยยังมีโอกาสขยายตลาดนักท่องเที่ยวนานาชาติอีกมาก และการที่ประเทศไทยอยู่ในตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ระหว่างแหล่งท่องเที่ยวที่มีความมหัศจรรย์ของโลกในประเทศจีนและอินเดีย รวมทั้งตั้งอยู่ในเส้นทางเชื่อมซีกโลกภาคเหนือและภาคใต้ประเทศไทยจึงอยู่ในสถานะที่จะได้ประโยชน์จากการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวนานาชาติในภูมิภาคเหล่านี้ และการได้รับประโยชน์จากการเป็นสมาชิกของกลุ่มอาเซียนโดยการส่ง

เสริมการท่องเที่ยวร่วมกัน ในปี พ.ศ. 2543 คาดว่าจะมีนักท่องเที่ยวภายในประเทศเพิ่มปริมาณขึ้น 2 เท่าเป็น 97 ล้านครั้งในปี พ.ศ. 2546 (TDR,มปพ.)

1.1.3 อุตสาหกรรมท่องเที่ยว (Tourism Industry) หรืออาจเรียกว่าเป็นอุตสาหกรรมบริการ (Hospitality Industry) ที่ความสัมพันธ์กับการผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิต ด้วยการใช้ระบบกลไกทางการตลาด ผลผลิตที่เกิดขึ้นเป็นรูปแบบของการบริการ (Service) ประเภทต่าง ๆ จึงอาจเรียกได้ว่าเป็นผลิตภัณฑ์ที่ไม่มีตัวตน (Intangible Product) นับตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาประเทศไทยส่งสินค้าออกทางการเกษตรเพื่อการค้าเป็นหลัก จนกระทั่งปี พ.ศ. 2530 ซึ่งเป็นปีที่ประเทศไทยประกาศสัมพันธ "ปีการท่องเที่ยวไทย" ปริมาณของนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ และนักท่องเที่ยวภายในประเทศเพิ่มปริมาณสูงขึ้น ส่งผลทำให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวที่สำคัญต่อเศรษฐกิจสังคม และการเมือง ดังต่อไปนี้

- 1) อุตสาหกรรมท่องเที่ยวสร้างรายได้และพัฒนาระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ
- 2) รายได้ที่เกิดขึ้นจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เกิดการกระจายไปสู่พื้นที่และประชากรในแหล่งท่องเที่ยว
- 3) เป็นการกระตุ้นให้นาทรัพยากรทางการท่องเที่ยวมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยอยู่บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อ และรักษาสีงแวดล้อม
- 4) เป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม เพื่อพัฒนาเป็นสิ่งดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว
- 5) อุตสาหกรรมท่องเที่ยวก่อให้เกิดความมีเสถียรภาพทางการเมือง และการส่งเสริมให้เกิดสันติภาพระหว่างมนุษยชาติ

ปัจจุบันอุตสาหกรรมท่องเที่ยว (Tourism Industry) มีองค์ประกอบหลักสำคัญ 3 ด้าน คือรัฐบาล รัฐวิสาหกิจ และเอกชน โดยเฉพาะองค์ประกอบด้านธุรกิจมีหลายประเภทด้วยกันทั้งธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรง และธุรกิจที่เกี่ยวข้องด้านการสนับสนุนต่าง ๆ ทำให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของประเทศ รัฐบาลให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นนโยบายหลักที่สำคัญประการหนึ่ง และพยายามจัดทำมาตรการกระบวนกรวางแผนดำเนินงาน เพื่อขยายอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศให้มีความหลากหลาย เพื่อสร้างความหลากหลาย เพื่อสร้างรายได้ของประเทศโดยรวมเพิ่มขึ้น ดังนั้นอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้ง ภาครัฐ ภาคเอกชน และจากอดีตที่ผ่านมาการพิจารณาเรื่องการท่องเที่ยว หรืออุตสาหกรรมท่องเที่ยว จะคิดถึง

มิติในด้านของเศรษฐศาสตร์เพียงด้านเดียว ดังนั้นจึงมีการทำให้การท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นอุตสาหกรรมเชิงเศรษฐกิจ ภาครัฐใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ ในการแสวงหารายได้เป็นรูปแบบเงินตราต่างประเทศเพื่อลดการขาดดุลการค้า สร้างงาน สร้างอาชีพ และการกระจายรายได้ นอกเหนือจากมิติด้านเศรษฐศาสตร์ยังประกอบไปด้วยมิติทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม กิจกรรมด้านท่องเที่ยวมีบทบาทที่สำคัญต่อประเทศชาติ ในปี ค.ศ.1995 องค์การท่องเที่ยวโลก (WTO) ได้รายงานว่าการท่องเที่ยวสามารถสร้างงานได้ 212 ล้านงาน และจะเพิ่มขึ้นเป็น 383 ล้านงานในปี ค.ศ. 2005 และในปี ค.ศ. 2000 จะมีนักท่องเที่ยวนานาชาติถึง 650 ล้านคน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

ในปัจจุบันรูปแบบของการท่องเที่ยวเกิดการเปลี่ยนแปลง อาจมีสาเหตุจากวันหยุดของประชากร ในประเทศที่กำลังพัฒนาและประเทศที่พัฒนาแล้วมีเพิ่มขึ้น ค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไป หรือนักท่องเที่ยวที่ต้องการแสวงหาประสบการณ์ที่แปลกใหม่นอกเหนือจากสิ่งที่มีอยู่แล้วในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลง ทักษะคตินักท่องเที่ยว และบริษัทนำเที่ยวที่มีความตระหนักถึงสภาพแวดล้อม สถานที่ท่องเที่ยว เพิ่มสูงขึ้น สำหรับนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางได้ด้วยตนเองและเป็นกลุ่มเล็ก ๆ นักท่องเที่ยวประเภทนี้จะแสวงหาประสบการณ์จากธรรมชาติ มีความเอื้ออาทรต่อสภาพแวดล้อม และการอนุรักษ์ธรรมชาติ

จากแผนการพัฒนากการท่องเที่ยว ค.ศ. 2000 ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พยายามนำเสนอสิ่งสำคัญที่สุดของการท่องเที่ยว โดยให้การท่องเที่ยวไทยดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของความเป็นไทยในระดับมาตรฐานสากล (World Class) ทั้งในด้านของแหล่งท่องเที่ยว การให้บริการและสิ่งแวดล้อมอย่างสมบูรณ์ ส่งผลโดยรวมด้านบวกต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศชาติ โดยมีเป้าหมายให้พัฒนากการท่องเที่ยวไทยไปในทิศทางที่ช่วยอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนได้ระดับมาตรฐานสากล เพื่อให้การท่องเที่ยวสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาเงินตราต่างประเทศ การกระจายรายได้และอาชีพสู่ท้องถิ่นอย่างทั่วถึง จึงทำการวิเคราะห์แนวโน้มทางการตลาดด้านการท่องเที่ยวสามารถกำหนดให้ประเทศไทยเป็น Treasures for the Pleasure of the World) ด้วยการนำเสนอให้ประเทศไทยเป็น “แหล่งรวม หรือชุมทรัพย์แห่งความรื่นรมย์ที่โลกแสวงหา” และเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับการพักผ่อนทั้งร่างกายและจิตใจอย่างแท้จริง เพื่อหลีกเลี่ยงจากความสับสนวุ่นวายของการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในสังคม โดยในปี พ.ศ. 2543 จะใช้ Amazing Thailand เป็น Brand Image และสินค้าทางการท่องเที่ยวที่พร้อมเสนอขายปี ค.ศ. 2000 : มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วนคือ

1. แหล่งท่องเที่ยว
2. กิจกรรมทางการท่องเที่ยว
3. บริการทางการท่องเที่ยว

1. แหล่งท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1.1) แหล่งท่องเที่ยวเดิมที่พร้อมเสนอขาย รวมทั้งสิ้น 1,680 แหล่งทั่วประเทศ โดยแบ่งออกเป็น ประเภทธรรมชาติ 728 แหล่ง ประเภทประวัติศาสตร์/โบราณสถานวัตถุ/ศาสนา 643 แหล่ง และ ประเภทศิลปวัฒนธรรมประเพณี/กิจกรรม 309 แหล่ง

1.2) แหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่พร้อมเสนอขาย ประกอบด้วย

1.2.1 แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย รวมทั้งสิ้น 92 แหล่งทั่วประเทศ โดยเฉพาะภาคเหนือ 16 แหล่ง

1.2.2 แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agrotourism) รวมทั้งสิ้น 89 แหล่งทั่วประเทศ โดยเฉพาะภาคเหนือ 25 แหล่ง

1.2.3 สินค้าทางการท่องเที่ยวประเภทสุขภาพ (Health Tourism)

2. กิจกรรมทางการท่องเที่ยวประกอบด้วย

กิจกรรมปี 2542 Amazing Thailand 1999, กิจกรรมรอง 10 งาน, กิจกรรมเฉลิมพระเกียรติ, กิจกรรมต้อนรับปี 2000, กิจกรรมท่องเที่ยวแหล่งมรดกโลก เป็นต้น

3. ด้านบริการทางการท่องเที่ยว ประกอบด้วย

- 3.1) การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว
- 3.2) การอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว
- 3.3) การส่งเสริมและยกระดับมาตรฐานสินค้า
- 3.4) ความปลอดภัยและให้ความคุ้มครองแก่นักท่องเที่ยว
- 3.5) การคืนภาษีมูลค่าเพิ่มให้กับนักท่องเที่ยว (รุง กาญจนวิโรจน์, จุลสารการท่องเที่ยว ททท. 2542)

ดังนั้นจากลักษณะสินค้าทางการท่องเที่ยวที่พร้อมเสนอขายให้กับนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ ในปี ค.ศ.2000 ทั้ง 3 องค์ประกอบดังกล่าวข้างต้น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การผจญภัย และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของไทยถือเป็นผลผลิต (Product) ใหม่ที่ยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agrotourism) ดังนั้นการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน และส่งผลกระทบต่อสังคม

วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด เป็นวิถีทางหนึ่งที่จะส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองได้ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด เป็นวิถีทางหนึ่งที่จะส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นรักษาภูมิปัญญา ความหลากหลายทางชีวภาพ และรักษาระบบนิเวศให้คงสภาพให้นานที่สุด ด้วยการสร้างจิตสำนึกและตระหนักในความรัก ความห่วงแหน และเข้าใจสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนนั้น ๆ

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agrotourism) เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ (Alternative Tour) ที่กำลังได้รับความนิยมอย่างมากในต่างประเทศ เช่น ประเทศเยอรมนี (สรัสวดี อชสาสรรพกิจ : 2540, อ้างถึงในเดชา ไต้สูงเนิน : 2543) ในประเทศมาเลเซียและประเทศอินโดนีเซีย มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างจริงจัง ส่งผลให้ประเทศไทยเริ่มเห็นความสำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในปี พ.ศ.2540 โดยกรมส่งเสริมการเกษตรได้มีโครงการท่องเที่ยวเกษตรต้อนรับปีท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2541-2542 (Amazing Thailand 1998-1999) ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการท่องเที่ยวประเภทดังกล่าวขึ้น ส่งผลให้เกิดการแก้ไขปัญหาการว่างงานของคนในชนบท อันเนื่องมาจากสภาวะเศรษฐกิจของประเทศและเป็นการกระจายรายได้อีกทางหนึ่ง (กรมการส่งเสริมการเกษตร : 2541, อ้างถึงในเดชา ไต้สูงเนิน : 2543) ลักษณะการท่องเที่ยวเชิงการเกษตรอาจถือได้ว่าเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยว ที่มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้ความสนใจควบคู่ไปในการทำการเกษตร รวมถึงการพักผ่อนในบรรยากาศวิถีชีวิตแบบชนบท โดยที่เราใช้ภูมิปัญญาทางด้านการเกษตรที่มีมาอย่างช้านานและมีความเหมาะสมทางด้านสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม ทำให้ประเทศไทยมีความได้เปรียบทางศักยภาพของการท่องเที่ยวประเภทนี้อย่างสูง

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540-2544 ได้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างความเข้มแข็งในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและวิถีของชุมชนในท้องถิ่น ให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการตั้งแต่ระดับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จนถึงระดับหมู่บ้าน ในการเข้าร่วมการจัดการทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตให้มากที่สุด โดยที่ชุมชนท้องถิ่นจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดี เพื่อเตรียมความพร้อมในการรองรับการท่องเที่ยวและความเข้าใจอันดีระหว่างชุมชนท้องถิ่นนักท่องเที่ยว และเพื่อเตรียมการป้องกันผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่อาจเข้าไปเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและภูมิปัญญาที่สละสลวยมาตั้งแต่โบราณและชุมชนท้องถิ่นจะต้องได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในลักษณะเชิงบวก เพื่อนำไปพัฒนาหมู่บ้านของตนเองต่อไป สำหรับในกรณีศึกษาหมู่บ้านห้วยอีค่าง ซึ่งตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลแมวิน อำเภอ

แม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ หมู่บ้านนี้จากการบอกเล่าสืบต่อกันมาจากรรพบุรุษประมาณได้ว่ามีอายุมากกว่า 250 ปี เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงโดยมีจำนวนครัวเรือนประมาณ 80 ครัวเรือน มีความพร้อมขององค์ประกอบทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม โดยให้ความสนใจในรูปแบบการทำการเกษตรแบบภูมิปัญญาแนวใหม่ ทำให้เกิดกรณีศึกษาหมู่บ้านห้วยอีค่างเกี่ยวกับระบบเหมืองฝายกับภูมิปัญญาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรขึ้น ซึ่งสามารถวิเคราะห์ถึงความต้องการระบบเหมืองฝายกับภูมิปัญญาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรขึ้น ซึ่งสามารถวิเคราะห์ถึงความต้องการและความพร้อมของชุมชนท้องถิ่น เมื่อกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเข้าไปเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น

จากเหตุดังกล่าวข้างต้นเพื่อเป็นการรักษาและสืบทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ส่งต่อกันมาตลอดจนเป็นการรวบรวมองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น ผู้ทำการศึกษาให้ความสนใจปัญหาของชุมชนท้องถิ่นหมู่บ้านห้วยอีค่าง ถ้ามีการพัฒนาขยายตัวทางด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเข้าไปในพื้นที่นั้น จะมีผลต่อบรรยากาศความต้องการพื้นฐาน รวมทั้งจะสามารถพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้านในเรื่องของเหมืองฝายและภูมิปัญญาของท้องถิ่นในการส่งเสริมทางท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้อย่างไร โดยเลือกพื้นที่ หมู่ที่ 1 บ้านห้วยอีค่าง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ศึกษา ซึ่งการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ต่อการใช้เป็นแนวทางในการจัดการเตรียมความพร้อม การอนุรักษ์ พื้นฟู ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อสืบทอดมรดกทางปัญญานี้ต่ออนุชนรุ่นหลังสืบไป

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาถึงแนวทางการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดทำระบบเหมืองฝายกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
2. เพื่อศึกษาถึงความพร้อมของชุมชนท้องถิ่นต่อการพัฒนาระบบเหมืองฝายกับภูมิปัญญาชาวบ้านในการท่องเที่ยว

1.3 ขอบเขตการศึกษา

1.3.1 ขอบเขตพื้นที่ทำการการศึกษา

การศึกษานี้จัดครั้งนี้ที่ตั้งของพื้นที่ คือ หมู่ที่ 1 บ้านห้วยอีค่าง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ สำหรับจุดมุ่งหมายและเหตุผลที่ทำให้เลือกพื้นที่ดังกล่าว คือ หมู่บ้านนี้ประกอบด้วยชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง และจากประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านมีอายุมากกว่า 250 ปี ยึดอาชีพหลักคือการ

ทำเกษตรกรรมแบบภูมิปัญญาชาวบ้านโดยการไ้ระบบเหมืองฝาย ส่วนเหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ทำการวิจัยเพื่อสร้างความเป็นไปได้ให้เกิดขึ้นถ้ามีการพัฒนาระบบเหมืองฝาย ส่วนเหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ทำการวิจัยเพื่อสร้างความเป็นไปได้ให้เกิดขึ้นถ้ามีการพัฒนาระบบเหมืองฝายสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในหมู่บ้าน และพิสูจน์ให้เห็นถึงศักยภาพของหมู่บ้านที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้

สุริยา รัตนกุล และสมหวัง นุราชพัฒน์ (2538) ได้จัดทำสารานุกรมชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอ ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดที่สำคัญดังนี้

1) ชื่อกะเหรี่ยงกลุ่มชาติ

กะเหรี่ยง เป็นชื่อคนทั่วไปใช้เรียกกลุ่มชนชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่ง ที่อาศัยอยู่หนาแน่นในบริเวณภาคเหนือและตะวันตกประเทศไทย ชื่อ "กะเหรี่ยง" เป็นชื่อที่เรียกตามอย่างมอญซึ่งเรียกกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มนี้ว่า "กะเรง" ชนกลุ่มนี้ (ยกเว้นกลุ่มตองสู) เรียกตนเองว่า "ปกาเกอญอ" ซึ่งแปลว่า "คน"

ทางภาคเหนือของประเทศไทยและทางรัฐฉานของพม่า กลุ่มชนนี้เป็นที่รู้จักกันในนามว่า "ยาง" ซึ่งเป็นคำที่พวกที่พวกขานหรือไทยใหญ่ใช้เรียกกะเหรี่ยงพม่าเรียกกะเหรี่ยงสะตอและไปส่วนทางภาคตะวันตก เช่น จังหวัดเพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ บางครั้ง จะใช้คำว่า "กะหร่าง" เรียกกลุ่มชนกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น

2) ประวัติความเป็นมา

ถิ่นฐานดั้งเดิมของกะเหรี่ยงอยู่บริเวณมอญโกเสียเมื่อกว่า 2,000 ปี มาแล้ว ต่อมาได้หนีภัยสงครามมาอยู่ที่ทิเบต และเมื่อถูกรุกรานจากกองทัพจีน ก็ถอยร่นลงมาทางใต้เรื่อย ๆ นับตั้งแต่หนีบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียง จนกระทั่งลงมาถึงดินแดนลุ่มแม่น้ำสาละวินในเขตประเทศพม่า กะเหรี่ยงในประเทศพม่าอาศัยอยู่หนาแน่นในบริเวณลุ่มแม่น้ำอิระวดีและลิตตัง ตั้งแต่บริเวณเทือกเขาที่กั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับพม่า ตั้งแต่ทางเหนือสุดบริเวณเหนือเมืองตองยี จนลงมาถึงสุดที่บริเวณคอคอดกระจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

กะเหรี่ยงในประเทศไทยเป็นกะเหรี่ยงที่อพยพเข้าประเทศไทยในยุคแรกมีสาเหตุมาจากการหนีภัยจากสงครามในสมัยเมื่อพระเจ้าอลองพญา (อ่องเจยะ) ทำสงครามกับพวกมอญ ชาวกะเหรี่ยงได้หนีภัยพากันมาในเขตแดนไทย และใน พ.ศ. 2428 เมื่ออังกฤษยึดพม่าเหนือได้และทำการปราบปรามกะเหรี่ยงที่แข็งข้อกับอังกฤษ ทำให้ชาวกะเหรี่ยงต้องอพยพเข้ามาในประเทศไทยอีกกระลอกหนึ่ง ถึงแม้ว่าจะไม่ปรากฏหลักฐานเป็นที่แน่นอนว่ากะเหรี่ยงอพยพเข้ามาประเทศไทยตั้งแต่เมื่อไหร่ แต่อาจสันนิษฐานได้ว่าเข้ามาตั้งแต่สมัยกรุงอยุธยาเพราะกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้เขียนไว้ในหนังสือไทยรบพม่าว่า ครั้งเมื่อพระนเรศวรมหาราชทรงยกทัพไปตีเมืองตองอู ได้มีแม่

ทัพคนหนึ่งเป็นชาวกะเหรี่ยง จำนวนกะเหรี่ยงที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยจำนวนเพิ่มขึ้นในตอปลายศตวรรษที่ 18 ในรัชสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

3) ประชากร

นับได้ว่ากะเหรี่ยงเป็นชาวเผ่าหนึ่งที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยมานานนับศตวรรษ อพยพมาก่อนพวกอีก้อ มูเซอ ลีเซอ และเย้า อย่างน้อย 200 ปี ในจำนวนชาวเขาเผ่าใหญ่ ๆ เหล่านี้ ชาวกะเหรี่ยงมีประชากรมากที่สุด คิดคิดเป็นร้อยละ 62.08 โดยตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณชายแดนด้านตะวันตกของไทยซึ่งติดต่อกับพม่าตั้งแต่ตอนเหนือลงมาจนถึงประจวบคีรีขันธ์ในบริเวณ 15 จังหวัด ได้แก่ ตาก เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง สุโขทัย แพร่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน กาญจนบุรี สุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ อุทัยธานี และกำแพงเพชร (ในปัจจุบัน พบกะเหรี่ยงบ้างประปรายในจังหวัดระนอง)

กะเหรี่ยงมีจำนวนประชากรรวม 274,399 คนจำแนกตามรายจังหวัดได้ดังต่อไปนี้

ปี 2528	ตาก	49,692		
ปี 2529	เชียงราย	5,478	สุพรรณบุรี	1,123
	เชียงใหม่	86,682	ราชบุรี	5,953
ปี 2530	ลำปาง	3,033	เพชรบุรี	3,082
	สุโขทัย	585	ประจวบคีรีขันธ์	758
	แพร่	6,760	อุทัยธานี	1,961
	ลำพูน	21,271	กำแพงเพชร	777
	แม่ฮ่องสอน	67,888		
ปี 2531	กาญจนบุรี	19,356		

4) กะเหรี่ยงกลุ่มต่าง ๆ ในประเทศไทย

กะเหรี่ยงที่พบในประเทศไทยแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยตามลักษณะภาษาและความเป็นอยู่ได้ 4 กลุ่ม เรียงลำดับจากกลุ่มที่มีจำนวนมากไปน้อยได้ดังนี้

- กะเหรี่ยงสะกอ (Sgaw Karen)

คนไทยในภาคเหนือเรียกกะเหรี่ยงสะกอว่า "ยางขาว" นอกเหนือจากนี้ ยังมีคำอื่นที่ใช้เรียกกะเหรี่ยงสะกอได้แก่ "ยางกะเลอ ยางป่า ยางเปียง" กะเหรี่ยงสะกอเรียกตัวเองว่า "จกอ" เป็นกลุ่มกะเหรี่ยงที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีจำนวนประชากรประมาณ 50,000 คน อาศัยอยู่ใน

อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี และแถบชายแดนไทย-พม่าทั่วไป

- กะเหรี่ยงโป (Pwo Karen)

คนไทยในภาคเหนือเรียกกะเหรี่ยงโปว่า "พล้อ" หรือ "โพล่ง" บ้างก็เรียกว่า "ยาง เต้าเต้ ยางบ้าน"

กะเหรี่ยงโปมีจำนวนประชากรเป็นที่สองรองจากกะเหรี่ยงสะกอ คือประมาณ 70,000 คน อาศัยอยู่แถบจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง แพร่ ตาก อุทัยธานี กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ คนส่วนมากมักเข้าใจว่ากะเหรี่ยงสะกออาศัยอยู่เฉพาะทางภาคเหนือ และกะเหรี่ยงโปอยู่ทางภาคตะวันตก แต่แท้จริงแล้วจะพบกะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่มอยู่ในจังหวัดเดียวกัน แต่แยกหมู่บ้านไม่ปะปนกัน เช่น ในจังหวัดเชียงใหม่ มีทั้งกะเหรี่ยงสะกอและโป โดยกะเหรี่ยงสะกอมีมากที่อำเภอแม่แจ่ม และโปมีมากที่อำเภออมก๋อย นอกจากนี้ในจังหวัดลำพูนอยู่ในภาคเหนือกลับกะเหรี่ยงโปอาศัยอยู่หนาแน่น โดยเฉพาะที่อำเภอลี้ ทางภาคตะวันตกมีกะเหรี่ยงโปอาศัยอยู่หนาแน่นจริง แต่ก็พบกะเหรี่ยงสะกอที่จังหวัดกาญจนบุรี เช่นกัน

- กะเหรี่ยงคะยา (Kayah) แบร (Bre) หรือ บเว (Bwe)

คนไทยภาคเหนือและไทยใหญ่เรียกกะเหรี่ยงคะยาว่า "ยางแดง" ตามการแต่งกายของหญิงที่แต่งงานแล้ว ซึ่งนิยมใส่เสื้อและนุ่งซิ่นซึ่งทอแซมด้วยสีแดง

การเรียกชื่อตามสีของเครื่องนุ่งห่มทำให้เกิดความเข้าใจผิด และเรียกกะเหรี่ยงโปว่า "ยางแดง" เช่นกันเพราะมีความแต่งกายด้วยสีแดงในทำนองเดียวกัน นอกจากนี้ยังพบคำว่า "กะเหรี่ยงแดง" (Red Karen) ใช้เรียกกะเหรี่ยงคะยาเช่นกัน กะเหรี่ยงคะยามีจำนวนน้อยประมาณ 1,500 คน

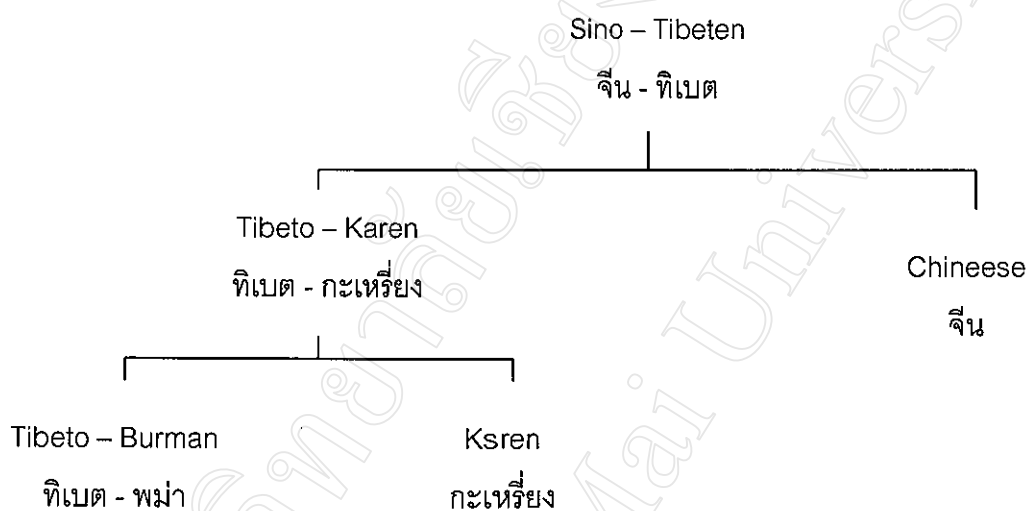
- กะเหรี่ยงตองสุ / ตองสุ (Taungthu) หรือปาโอ/พะโอ (Pa-O)

พม่าและไทยใหญ่เรียกชนกลุ่มนี้ "ตองสุ" ซึ่งหมายถึง "ชาวเขา" ผู้หญิงกะเหรี่ยงตองสุใส่ชุดสีดำ จึงมีชื่อเรียกในภาษาอังกฤษว่า "Black Karen" หรือ "กะเหรี่ยงดำ" กะเหรี่ยงตองสุมีจำนวนน้อยมาก ประมาณ 600 คน อาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

นอกเหนือจากกะเหรี่ยง 4 กลุ่มที่กล่าวไปแล้วนี้ ยังมีกะเหรี่ยงกลุ่มเล็ก ๆ ที่เพิ่งเข้ามาอยู่ในประเทศไทยและเป็นที่รู้จักกันดี ปาดอง (กะเหรี่ยงคอยาว) และล่าสุดที่ตามหลังปาดองมาคือ กะยอ (กะเหรี่ยงหุยา) ในงานวิจัยนี้ จะกล่าวเฉพาะกะเหรี่ยงสะกอซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด

5) ภาษา

ภาษากะเหรี่ยงจัดอยู่ในตระกูลภาษาจีน - ทิเบต ดังแผนภูมิต่อไปนี้

6) การแต่งกาย

การแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ประจำกลุ่ม มักเห็นได้จากการแต่งกายของผู้หญิง เนื่องจากในปัจจุบันผู้ชายกะเหรี่ยงสะกอนิยมแต่งกายเหมือนคนไทยในท้องถิ่นทั่วไป แต่ส่วนใหญ่ยังคงเสื้อสีแดงไว้ใส่ในโอกาสสำคัญ เสื้อสีแดงนี้ เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นชาย นั่นคือความอดทน แข็งแรง สมัยก่อนเด็กผู้ชายกะเหรี่ยงจะใส่เสื้อแดงตัวเดียวยาวถึงเข่า ปัจจุบันยังพบการใส่เสื้อเช่นนี้อยู่บ้าง ที่ อ. แม่เสด็จ จ. แม่ฮ่องสอน

เสื้อสีแดงของชาวกะเหรี่ยง เป็นเสื้อทรงกระสอบ คอเสื้อเป็นรูปตัววี ตรงชายเสื้อจะติดพู่ห้อยลงมา สมัยก่อนเสื้อสีแดงของชายโสดจะมีพู่ห้อยยาวลงมาเลยชายเสื้อ ส่วนเสื้อแดงของชายที่แต่งงานแล้วต้องทำงานมากขึ้น การที่ใส่เสื้อที่มีพู่ยาวจะทำให้รุงรัง ไม่สะดวกในการทำงาน ผู้ชายกะเหรี่ยงจะสวมกางเกงแบบคนไทยภาคเหนือ หรือสวมกางเกงขาวาวตามสมัยนิยมและอาจจะสวมเสื้อสีแดงทับเสื้อสีขาวในอีกทีหนึ่ง

นอกจากเสื้อสีแดงแล้ว ผู้ชายกะเหรี่ยงจะใช้ผ้าโพกศีรษะซึ่งมีลวดปักสีแดง และมีถุงย่าม ซึ่งจะออกสีแดงเช่นเดียวกัน เนื่องจากกะเหรี่ยงสะกอนับถือบรรพบุรุษฝ่ายแม่ แม่จะเป็นเจ้าของบ้าน และเป็นผู้ใหญ่ในบ้าน วันแต่งงานผู้หญิงที่เป็นเจ้าสาวจะต้องเตรียมเสื้อผ้า ผ้าโพกศีรษะ และถุงย่ามไว้ให้เจ้าบ่าว ย่ามนี้จะต้องมีลายที่ปากถุง เพราะเชื่อว่าสามารถป้องกันผีไม่ให้ทำร้ายเจ้าบ่าวได้

กะเหรี่ยงสะกอมีความเคร่งครัดในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิง มีข้อห้ามการไปไหนมาไหนด้วยกันตามลำพังและถูกเนื้อต้องตัวกัน การได้เสียก่อนแต่งงานถือว่าเป็นความผิด ต้องลงโทษปรับไหม การมีขู่โทษถึงไล่ออกนอกหมู่บ้าน มีการอยู่อย่างผัวเดียวเมียเดียวตราบนานตายจากกัน ไม่ประพฤติดูผิดในลูกเมียใคร โทษถึงไล่ออกนอกหมู่บ้าน กะเหรี่ยงสะกอที่เป็นหม้ายน้อยมากที่แต่งงานใหม่

ด้วยความเชื่อดังกล่าวข้างต้น จึงมีการแยกความแตกต่างของการแต่งกาย ระหว่างสาวโสดและหญิงที่แต่งงานแล้ว ผู้หญิงกะเหรี่ยงสะกอที่ยังไม่แต่งงานจะใส่ชุดทอด้วยมือกระสอบสีขาว ยาวคร่อมเท้า ในสมัยก่อน ถ้ากระโปรงมีความยาวแค่เข่า สาวก็จะอายมากจนนิทานเล่าว่า ถ้ามีชายมาเห็นเข่า สาวก็จะมีตัวตายชุดขาวนี้เรียกว่า “เซ้ว่า” จะใส่ตั้งแต่เด็กจนถึงวันแต่งงานถึงจะเปลี่ยน ใส่ชุดขาวเพื่อแสดงความบริสุทธิ์ หญิงใดตั้งครรภ์โดยที่ยังไม่ได้แต่งงาน ก็ถือว่ามีความผิดร้ายแรง จนกระทั่งมีคำด่าก็ถือว่าหยาบคายมากในบรรดากะเหรี่ยงสะกอด้วยกัน คือ “เด้อเซ้ว่า” แปลว่า “อู่มท้องทั้งชุดขาว” สาวโสดมีผ้าโพกศีรษะเพื่อกันแดดในหน้าร้อน และให้ความอบอุ่นในหน้าหนาว และเพื่อไม่ให้ผมสกปรกเร็วจนเกินไป ในวันแต่งงาน สาวกะเหรี่ยงจะมีผู้ใหญ่ ช่วยเปลี่ยนชุดขาวเป็นชุดสำหรับหญิงแต่งงานแล้ว เจ้าสาวต้องมอบชุดขาวให้คนอื่นหมด แต่จะให้น้องซึ่งอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกันไม่ได้ เพราะเชื่อว่าจะทำให้น้องไม่ได้แต่งงาน

ผู้หญิงกะเหรี่ยงสะกอที่แต่งงานแล้ว จะสวมเสื้อประดับประดาด้วยลูกเดือยและฝ้ายสี การประดิษฐ์ลวดลาย และการใช้สีเส้นต่าง ๆ คิดค้นขึ้นมาแทนสิ่งที่เห็นอยู่รอบตัว เช่น นำเม็ดมาเรียงกัน 2 เม็ด หมายถึงรอยเท้าสุนัข หรือการปักไขว้ด้วยสีแดงเป็นรัศมีหมายถึงพระอาทิตย์ เป็นต้น

หญิงกะเหรี่ยงสะกอจะใส่เสื้อดังกล่าวซึ่งเป็นทรงกระสอบ ตัวสั้นเลยเอว คอเป็นรูปตัววี แขนในตัวยาว สั้นเลยไหล่มานิดหน่อย เสื้อนี้เรียกว่า “เซ้ ซู” และจะสวมผ้าขึ้นเป็นเครื่องหมายแสดงว่ามีเจ้าของแล้ว และจะไม่มีชายอื่นมาเกี่ยว สาวโสดจะใส่ชุดของหญิงที่แต่งงานแล้วไม่ได้ เพราะเชื่อกันว่าจะทำให้ไม่ได้แต่งงาน หรือมีลูกโดยไม่ยังไม่ได้แต่งงาน หรืออาจทำให้เป็นบ้าไปเลยก็ได้ ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วก็จะกลับไปใส่ชุดขาวอีกไม่ได้ เพราะจะเป็นการดูถูกความบริสุทธิ์

เสื้อผ้ามะเหวียง ส่วนใหญ่จะทอเองด้วยมือ การทอผ้านับเป็นวัฒนธรรมที่เก่าแก่ดั้งเดิมอย่างหนึ่งของกะเหรี่ยง กะเหรี่ยงทอผ้าใช้เองในครัวเรือนมาเป็นเวลานานแล้ว รูปแบบการทอผ้ามีลักษณะคล้ายกับการทอผ้าของชาวเปรูในสมัยโบราณ และเหมือนของชนเผ่าหนึ่งในแถบประเทศกัวเตมาลา พิลิปปินส์ ปัจจุบันการทอผ้าแบบนี้ของกะเหรี่ยงเริ่มเปลี่ยนแปลงไป และมีแนวโน้มว่าจะสูญหายไปในที่สุด การทอผ้าเท่าที่ปรากฏเป็นแบบ back strap ทั้งสิ้นซึ่งมีลักษณะดังนี้คือ

“ซึ่งด้วยกับไม้คาน 2 อันในแนวนอน คานด้านหนึ่งผูกติดกับหลัก ส่วนคานอีกด้านหนึ่งผู้ทอจะใช้สายหนังคล้องหัวท้าย ติดกับเอวของตน ความตึงของด้ายยืนจึงไม่คงที่ ผู้ทอสามารถบังคับให้ด้ายยืน ตึงหรือหย่อนได้ตามความต้องการ ซึ่งทำให้เกิดผลดีคือ เนื้อผ้ามีความเรียบและแน่น สม่่าเสมอผู้ทอจะโน้มตัวไปข้างหน้าเมื่อต้องการ ให้ด้ายยืนหย่อน และเอนตัวมาด้านหลังเมื่อต้องการให้ด้ายตึงเครื่องทอแบบนี้พบในประเทศญี่ปุ่น จีน พม่า ทิเบต และหมู่เกาะมาลาญ ปัจจุบันยังคงมีใช้อยู่ในประเทศเปรู กัวเตมาลา และเม็กซิโก”

ในปัจจุบัน กะเหรี่ยงสะกอนิยมซื้อด้ายสำเร็จรูปมาทอ เนื่องจากผลผลิตจาไรไม่พอเพียง และไม่สามารถหาแหล่งซื้อปุ๋ยฝ้ายได้ ประกอบกับกรรมวิธีการผลิตเส้นด้ายนี้ ต้องใช้เวลานานมาก

ในเรื่องเกี่ยวกับการทอผ้านี้ มีการแนะนำจากหน่วยงานราชการ ให้ใช้การทอผ้าแบบนี้ กระตุกเพื่อทำให้เกิดความรวดเร็ว และได้ปริมาณมากขึ้นสามารถขายเป็นรายได้ให้แก่ครอบครัว แต่การทอผ้าแบบนี้ยังไม่แพร่หลายนัก

7) การตั้งถิ่นฐานและบ้านเรือน

กลุ่มชนกะเหรี่ยงในแถบภาคเหนือและภาคตะวันตก มักจะตั้งถิ่นฐานอยู่ตามหุบเขาที่มีลำธารเล็ก ๆ ไหลผ่าน เพราะเป็นกลุ่มชนที่เสาะหาที่ดินเพื่อปลูกข้าวนาลุ่มมาแต่อดีต ในขณะที่ชาวไทยภูเขากลุ่มอื่น ๆ เช่น ม้ง อาข่า เย้า ลีซอ มูเซอ มักจะตั้งถิ่นฐานอยู่บนเนินเขา อากาศที่หมู่บ้านกะเหรี่ยงนั้นเย็นสบาย มีการใช้ลำไม้ไผ่หรือท่อพลาสติกผันน้ำจากบนเขา เข้าไปใช้ในชุมชน การตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรในหุบเขาในป่า ทำให้ชุมชนกะเหรี่ยงเป็นชุมชนที่มีอัตราการเป็นโรคมาลาเรียสูง กะเหรี่ยงในประเทศไทยชอบอาศัยประจำที่ เป็นหลักแหล่ง ไม่ชอบเคลื่อนย้ายดังเช่นพวกม้งหรือมูเซอ การที่กะเหรี่ยงสามารถอยู่ประจำที่ได้ก็เพราะมีความสามารถในการอนุรักษ์ที่ดิน

บ้านกะเหรี่ยง สร้างด้วยวัสดุที่หาได้จากในท้องถิ่น ส่วนมากจะใช้เสาไม้จริงซึ่งเป็นเนื้อแข็งทำโครงของบ้าน และใช้ไม้ไผ่ซึ่งสับและตีแผ่เป็นฟากมาทำเป็นพื้นบ้านและฝาบ้าน หลังคามุงด้วยหญ้าคาแห้งเย็บเป็นตับ หรือมุงด้วยใบตองตึง บ้านกะเหรี่ยงสร้างแบบยกพื้น มีห้องเดียวเป็นห้องนอนประสงค์ ใช้เป็นห้องรับแขก ห้องครัว ห้องอาหาร และห้องประกอบพิธีกรรม ครอบครัวใดที่มีบุตรโตแล้ว อาจกันท้ายห้องด้วยฉากให้แยกนอนต่างหาก กลางห้องมีเตาไฟซึ่งสร้างอยู่บน

กระบะดิน บนกระบะดิน ใช้ก้อนหิน 3 ก้อน วางไว้สำหรับเป็นเตารับหม้อข้าวหรือกาน้ำ บางบ้านใช้เหล็กสามขา เหนือกระบะดิน จะสร้างชั้นวางของชั้นล่างสุดวางกระดัง ข้าวเปลือก เพื่อให้ข้าวเปลือกได้รับความร้อนจากเตาไฟ จะได้แห้งมากขึ้น ทำให้ตำง่าย ชั้นที่อยู่เหนือขึ้นไปชั้นวางเครื่องปรุงอาหาร เช่น พริกแห้ง เกลือ ถั่วเน่า กะปิ หอม กระเทียม เป็นต้น หรืออาจวางหม้อข้าวหม้อแกงที่ใช้ทำอาหาร บริเวณข้างเตาไฟนี้ ใช้เป็นที่รับประทานอาหารในหมู่สมาชิกของครอบครัว หรือญาติสนิท

ห้องอเนกประสงค์ มีประตูบ้านซึ่งทำด้วยฝาอก ขอบประตูมาเป็นลำไม้ไผ่ เวลาเปิดจะเปิดเข้าภายในบ้าน ออกจากประตูมาเป็นชาวบ้านด้านในซึ่งยังอยู่ภายในชายคาบ้าน พื้นชานในปูด้วยฟาก มีระดับเดียวกับพื้นพื้นห้องนอน ชานในจะมีแสงสว่างส่องถึง ใช้เป็นที่ทอดผ้า เย็บผ้า สานกระบุง เป็นที่นั่งเล่นพักผ่อน และต้อนรับแขกในตอนกลางวันเป็นที่นั่งเล่นพักผ่อน และต้อนรับแขกในตอนกลางวัน เป็นที่เตรียมอาหาร และรับประทานอาหารในบางครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวลามีแขก นอกจากนี้ ยังไม่ใช้เป็นที่นอนของลูกสาวที่โตเป็นสาวแล้วได้ บางครั้ง ก็ใช้เป็นที่นอนของแขกผู้ชาย ชานในมีบันไดลงบ้านเล็ก ๆ อยู่ในทิศทางตรงกันข้ามกับบันไดหลัก

ถัดจากชานในเป็นชานนอก ซึ่งมีระดับต่ำกว่าชานในประมาณ 1 คืบ บันไดหลักของบ้านจะอยู่ที่ชานนอก หากจากไม้จริงหรือไม้ไผ่ ที่ชานนอกมีเรือนน้ำ ซึ่งอาจสร้างไว้ตรงส่วนใดของชานนอกก็ได้ เรือนน้ำเป็นที่วางภาชนะที่ใส่น้ำ ซึ่งส่วนใหญ่ทำด้วยไม้ไผ่ลำใหญ่ เป็นบริเวณล้างล้างของภาชนะเครื่องใช้ทั้งหมด รวมทั้งเป็นที่ล้างหน้า ล้างมือ สระผม ฯลฯ อีกด้วย

ใต้ถุนบ้านกะเหรี่ยง ใช้เป็นที่เก็บฟืนและเป็นเล้าไก่ คอกหมู กับทั้งวัว ควายก็จะผูกไว้กับเสาใต้ถุนบ้าน ด้านข้างบ้านที่มีหลังคาคลุมถึงจะมีครกกระเดื่องสำหรับตำข้าว บริเวณด้านข้างบ้านใช้เป็นปลูกพืชผักสวนครัว เช่น พริก มะเขือ มะม่วง ตะไคร้ ส้มเกลี้ยง (ใช้ใบเป็นเครื่องหอม) ฯลฯ หรือปลูกพืชที่ให้ผล เช่น กล้วย มะขาม มะละกอ ฯลฯ นอกจากนี้กะเหรี่ยงนิยมปลูกยาสูบสำหรับทำบุหรี่อีกด้วย

หลังคาบ้านกะเหรี่ยง จะสร้างให้หลบลมต่ำเพื่อป้องกันลมหนาว และเพื่อไม่ให้ลมพัดเข้าบ้านมากเกินไป เพราะหากลมพัดเข้าบ้านมาก จะทำให้ลูกไฟจากเตาไฟในบ้านปลิวไปติดหลังคาบ้าน ทำให้เกิดไฟไหม้ได้ง่ายนอกจากนี้ บ้านกะเหรี่ยงไม่กะเหรี่ยงไม่มีหน้าต่างหรือช่องลมค่อนข้างข้างมืด

บ้านเรือนของกะเหรี่ยงจะต้องมีการทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ ถือเป็นงานสำคัญและจำเป็นยิ่ง หากไม่ทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ จะทำให้ผู้ที่อยู่บ้านนั้นไม่มีความสุข เมื่อถึงฤกษ์งามยามดี ก็จะจัดพิธีขึ้น

บ้านใหม่ มีการเตรียมต้มสุรา หุงข้าว ฆ่าไก่ ฆ่าหมู ทำอาหารเลี้ยงกัน มีการทำข้าวต้มมัด ข้าวปุ้น
แขกที่ได้รับเชิญจะร้องเพลงอวยพรให้เจ้าของบ้าน

8) อาชีพและความเป็นอยู่

อาชีพหลักของชาวกะเหรี่ยง คือการปลูกข้าวในนาดำแบบขั้นบันได และในไร่แบบไร่
หมุนเวียน สิทธิถือครองในนาดำเป็นสิทธิส่วนบุคคลสามารถขายต่อกันได้ กะเหรี่ยงสะกอทำไร่ข้าว
ในพื้นที่หนึ่งเพียง 1 ปี แล้วย้ายไปทำที่อื่นเพื่อให้ดินได้ฟื้นตัว จากนั้น 5 ปี แล้วย้ายไปทำที่อื่น
เพื่อให้ดินได้ฟื้นตัว จากนั้น 5 ปี จึงจะย้อนกลับมาทำไร่ข้าวตรงที่เดิม สวนพืชผักสวนครัว นอก
จากจะปลูกข้างบ้านแล้ว อาจปลูกผสมอยู่ในไร่ข้าวในระบบการปลูกพืชแบบผสม แต่เป็นการ
เกษตรน้ำฝนเพียงอย่างเดียว โดยทั่วไปกะเหรี่ยงไม่ปลูกฝิ่น ยกเว้นถ้าอยู่ใกล้หมู่บ้านม้ง จะมีการ
แลกเปลี่ยนความรู้ และการเลียนแบบ จึงมีการปลูกฝิ่นด้วย กะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ใกล้ดอยอินทนนท์
สามารถปลูกฝิ่นได้เก่ง เพาะชาวม้งแล้ว ส่วนกะเหรี่ยงในบางท้องที่ ปลูกพืชเพื่อจำหน่ายด้วย เช่น
กาแฟ กะหล่ำปลี มะเขือเทศ

อาชีพรอง คือการหาของป่า ได้แก่ ลูกก่อ ซึ่งเป็นเภสัชชนิดหนึ่ง เปลือกไม้ และสัตว์ป่า
เป็นต้น การรับจ้างทั่วไป การทอเสื่อ ทอผ้า ขายเป็นรายได้เสริม

การแบ่งหน้าที่การงาน ทุกคนจะช่วยกันทำงานไร่ นา งานที่เป็นของผู้หญิงโดยเฉพาะคือ
งานทอผ้า และพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ชาวกระเหรี่ยงถือว่า ฝ่ายหญิงเป็นเจ้าของบ้านแม้ว่าผู้
ชายจะเป็นคนสร้างบ้าน ผู้หญิงจึงมีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมแสดงความนับถือต่อวิญญาณของ
บรรพบุรุษ งานของผู้ชายจะเป็นการล่าสัตว์ การสร้างบ้าน การจักสาน การเลือกพื้นที่ทำไร่ การติด
ต่อซื้อขาย การต้อนรับแขก การทำเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ในครัวเรือนเช่น กระบอกรน้ำ ดำข้าว
หาฟืน หุงหาอาหาร และเลี้ยงลูก ฝ่ายหญิงจะดูแลรับผิดชอบมากกว่า แต่ฝ่ายชายก็อาจช่วยแบ่ง
ภาระได้

1.3.2 ขอบเขตของเรื่องที่ศึกษา

การศึกษาเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในระบบเหมืองฝายของภูมิปัญญาของชาว
บ้าน : กรณีศึกษา หมู่บ้านห้วยอีค่าง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเน้นการศึกษา
ลักษณะการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในหมู่บ้าน โดยจะทำการศึกษา

1.3.2.1) ลักษณะทั่วไป ของชุมชนพื้นที่ศึกษา

1.3.2.2) ศึกษาการใช้ และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในเนื้อหาของการถ่ายทอด
ทอดความรู้ในระบบเหมืองฝาย ในการทำการเกษตรกรรม รวมทั้งความเชื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับพิธี
กรรมทางน้ำและเกษตร ที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษของหมู่บ้าน

1.3.2.3) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและระบบนิเวศในบริเวณหมู่บ้านกับการศึกษา
ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.3.2.4) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง 4 ประการ คือ

- สภาพทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ รายได้
- สภาพทางสังคม ได้แก่ ลักษณะของการใช้ระบบเหมืองฝาย การสืบทอด
ภูมิปัญญาการใช้สถานภาพ – บทบาท เครือข่ายทางสังคม
- สภาพทางวัฒนธรรม ได้แก่ ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องน้ำ การใช้และ
การอนุรักษ์น้ำ การทำการเกษตร
- สภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพหมู่บ้าน การทำระบบเหมืองฝาย พื้นที่ทำ
การเกษตร ป่าชุมชนท้องถิ่น ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

1.3.2.5) ศึกษาความคิดเห็นของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการ
ท่องเที่ยวในเขตตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

1.4 คำนิยามศัพท์

ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นทางการดำรงชีวิต ตั้งแต่อดีตถึง
ปัจจุบันซึ่งอาจเกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ในการปฏิบัติ การหาวิธีการแก้ไข เพื่อความ
เป็นอยู่ที่ดีสอดคล้องโดยไม่ทำลายธรรมชาติและระบบนิเวศ รวมถึงความเชื่อประเภทต่าง ๆ ที่ทำให้
สอดคล้องในหลักการและเหตุผลกับด้านวิทยาศาสตร์ สำหรับภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น
สามารถจำแนกได้เป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวเผ่ากะเหรี่ยง ในหมู่บ้านห้วยอีค่าง
- 2) การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและจัดการ ในการทำเกษตรกรรมแบบขั้นบันได
- 3.) วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น

ภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นบางพื้นที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน เป็นสิ่งที่
ควรแก่การศึกษาแนวความคิดของชุมชนท้องถิ่นในการเลือกที่ตั้งของหมู่บ้านบริเวณนี้ เป็นแหล่ง
อาศัยโดยมีปัจจัยใดที่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างเช่น พิธีกรรมความเชื่อ โดยเฉพาะชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงมี
ความเชื่อมากมายเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่ง
ใดแห่งหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ การศึกษา ชื่นชม และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรม
ชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรู้ การมีส่วนร่วมของ

ชุมชนท้องถิ่นและความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ โดยที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ กิจกรรมต่าง ๆ ประสบการณ์ การศึกษาเรียนรู้ อนุรักษ์ภูมิปัญญาและสภาพธรรมชาติของท้องถิ่นนั้น ๆ

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agrotourism) หมายถึง โครงการที่จัดขึ้นโดยการส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อตอบสนองนโยบายปีท่องเที่ยว 2541-2542 มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและเป็นการสร้างรายได้เพิ่มขึ้นให้เกษตรกร โดยใช้ทรัพยากรทางการเกษตรที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์ ซึ่งมีรูปแบบของการท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะคือ

1. แหล่งท่องเที่ยวประเภทเทศกาลหรือปรากฏการณ์
2. แหล่งท่องเที่ยวประเภทชุมชนหรือหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ระบบเหมืองฝาย หมายถึง องค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นที่สะสมกันมาในระบบชลประทานกับการศึกษาการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร เป็นระบบชลประทานขนาดเล็กไม่กระทบต่อระบบนิเวศและสามารถใช้ร่วมกันได้ทั้งหมู่บ้าน หรืออาจเรียกว่า คลองส่งน้ำ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง การนำองค์ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ของชุมชนท้องถิ่น ที่ได้สั่งสมสืบต่อกันมาในการใช้ความรู้ความสามารถ ในการสร้างระบบเหมืองฝายเพื่อการหล่อเลี้ยงชีวิต และการทำการเกษตรของหมู่บ้าน ในลักษณะที่มีลายลักษณ์อักษร หรือไม่มีลายลักษณ์อักษร

การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การนำองค์ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ของชุมชนท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การประยุกต์ภูมิปัญญา หมายถึง การที่ชุมชนท้องถิ่นนำความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ที่สั่งสมกันมาประยุกต์รวมกับแนวความคิด เครื่องมือเครื่องใช้ในสมัยปัจจุบัน

การท่องเที่ยว หมายถึง การนันทนาการ (Recreation) รูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นระหว่างเวลาว่าง มีการเดินทางเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยการเดินทางจากที่หนึ่งที่มีจุดหมายถึงที่พักอาศัย ไปยังอีกที่หนึ่งเรียกว่าแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม โดยมีแรงกระตุ้นจากความต้องการในด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม ด้านการปฏิสัมพันธ์ เป็นต้น

บริษัทนำเที่ยว หรือธุรกิจนำเที่ยว หมายถึง บริษัทหรือบุคคลที่เป็นตัวแทนขายบริการท่องเที่ยว หรือผู้จัดหาบริการด้านการท่องเที่ยวจากผู้ผลิต เช่น โรงแรมที่พัก สายการบิน รถไฟ เป็นต้น

ชุมชนท้องถิ่น หมายถึง ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงสกอบบ้านห้วยอีค่าง หมู่ที่ 1 ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ใช้เป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

ความพร้อมของชุมชนท้องถิ่น หมายถึง ความพร้อมของชุมชนท้องถิ่นในด้าน สิ่งดึงดูดใจและกิจกรรมทางการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว และความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ของหมู่บ้านห้วยอีค่าง

การบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การวางแผนและการดำเนินงาน ในด้านการจัดสรรงบประมาณ การรักษากฎระเบียบของแหล่งท่องเที่ยว การบำรุงดูแลรักษา การรักษาความปลอดภัย การจัดระบบสาธารณูปโภค/สาธารณูปการ รวมถึงการจัดบริการในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้มีความพร้อมต่อการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

ศักยภาพในการรองรับได้ของพื้นที่ หมายถึง ขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรระบบเหมืองฝายของหมู่บ้านห้วยอีค่าง เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว ด้วยการคำนึงถึงในด้าน กายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม

ปัญหา อุปสรรค ในการเตรียมความพร้อมเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรระบบเหมืองฝาย หมายถึง ข้อจำกัดในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ข้อเสนอเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมของสถานที่ท่องเที่ยว หมายถึง ข้อเสนอแนะที่ได้จากหน่วยงานภาครัฐ (เจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยภาคเหนือเขต 1 ปลัดอำเภอแม่วาง ปลัดอบต.แม่วิน ผู้ใหญ่บ้าน นักวิชาการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ) ภาคเอกชน (ผู้ประกอบการบริษัทนำเที่ยวในเขตตำบลแม่วิน) เพื่อนำมาร่วมวิเคราะห์ เพื่อหาข้อสรุปในการเสนอแนะแนวทางการเตรียมความพร้อมให้กับหมู่บ้านห้วยอีค่าง ที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรระบบเหมืองฝายของภูมิปัญญาชาวบ้านต่อไป